

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МОЛОДИЙ ВИКЛАДАЧ»

Дяченко Н.О.

Інститут вищої освіти

Національної академії педагогічних наук України

У статті проаналізовано нормативно-законодавчу базу з питань визначення поняття «молодий викладач». Проаналізовано звіти ректорів з питання кількісного складу науково-педагогічних працівників віком до 35 років. Визначено, що поняття «молодий викладач» ототожнюється з поняттям «молодий спеціаліст». Обґрунтовано поняття «молодий викладач» та розкрито вікові межі для обґрунтування цієї категорії науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: науково-педагогічні працівники, молодий викладач, молодий спеціаліст, вікові межі молодих викладачів.

Постановка проблеми. Потреба у забезпеченні якості освітньої діяльності (рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань (Закон України «Про вищу освіту» розділ 1, ст. 1, п. 24) у закладах вищої освіти дає підстави стверджувати, що відповідальність покладається насамперед на науково-педагогічний склад працівників університетів, тобто викладачів.

Відповідно, заклади вищої освіти намагаються забезпечити освітній процес не тільки кваліфікованими, але, й найчастіше, досвідченими науково-педагогічними кадрами. Це призводить до того, що знижується увага до категорії молодих викладачів та їх професійного розвитку, які у свою чергу мають у майбутньому провадити освітню діяльність на найвищому рівні.

Саме тому, категорія «молодий викладач» потребує особливої уваги з боку дослідників і практиків. Це підтверджується і думкою дослідниці К. Чучиліної, яка наголошує, що в цій групі сконцентрований інноваційний потенціал, заснований на новітніх знаннях, отриманих у закладах вищої освіти. Перевагою молодих викладачів можна визначити перспективи розвитку конкретної освітньої установи, оскільки в майбутньому вони складуть основну частину їхніх трудових ресурсів [27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень показав, що традиційно звертаються до питань, що стосуються підготовки викладачів вищої школи (О. Мороз [16]), проблем адаптації викладачів до професійної діяльності (Г. Шульдик, Л. Ткачук [29], С. Хатунцева [23], Я. Абсаямова [1]). Чимало досліджень з проблеми професійного розвитку молодих вчителів та визнанням їх правового статусу О. Болотова [3], І. Зязюн [13], О. Тринус [20], Т. Чувакова [26]. Проте, кількість наукових розвідок, що стосуються статусу молодих викладачів та їх професійного розвитку обмежена Т. Федірчик [22], С. Шара [28].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз вказує на те, що проблема професійного розвитку молодих викладачів наразі актуальна і потребує уваги науковців, що проводять дослідження у галузі вищої освіти.

Аналіз звітів ректорів закладів вищої освіти Л. Губерського [8], В. Мельника [9] показав, що

існує потреба у забезпеченні та оновленні кадрового потенціалу молодими спеціалістами. За даними звітів середній вік науково-педагогічних працівників складає 40 – 55 років (переважно ті, хто займає посаду доцента). У звіті С. Ніколаєнка [10], ректора Національного університету біоресурсів і природокористування України зазначено, що кількість науково-педагогічних працівників віком до 35 років становить 292 особи, а 600 осіб віком від 35 до 50 років, тобто середній вік викладачів становить 47 років.

Розподіл викладачів за віком подається у звіті ректора Національного університету «Острозька академія», який очолює І. Пасічник [11]. Науково-педагогічний склад представлений викладачами у віці до 30 років (36 осіб), від 30 до 40 років (83 особи) від 40 до 60 років (77 осіб). У порівнянні з іншими закладами вищої освіти в академії спостерігається досить велика частка саме молодих викладачів.

Метою статті є обґрунтування та визначення сутності поняття «молодий викладач» університетів відповідно вікових меж та особливостей професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки поняття «молодий викладач» на сьогодні починає вживатися досить часто у науковому колі в галузі вищої освіти, постає потреба у його обґрунтуванні.

Перше, що слід зазначити, це те, що у вітчизняних дисертаційних дослідженнях акцентується увага на понятті «молодий вчитель». Можна погодитись, що є певні спільні моменти, проте специфіка діяльності викладача університету має відмінності. Також спостерігається тенденція ототожнення понять «молодий викладач» та «викладач». Деякі дослідники ототожнюють поняття «молодий викладач» з «викладач-початківець» [22]; також зустрічається обґрунтування статусу «молодий фахівець» у соціологічному дослідженні К. Чучиліної [27]. Тому актуальною проблемою є визнання статусу молодого викладача університетів як на законодавчому рівні, так і серед науковців, які досліджують цю проблему.

Звернемося до визначення дотичних понять, таких як «молодий вчитель», «молодий фахівець» та «молодий спеціаліст».

Обґрунтовуючи дефініцію «молодий учитель», сучасні вчені пов'язують її з віковими межами, конкретним хронологічним віком, особливостями професійної діяльності [21]. Існує досить значна

кількість досліджень, присвячених «молодим вчителям». Розглянемо декілька запропонованих визначень:

– В. Радул, досліджуючи проблему соціальної зрілості молодого вчителя, вважає, що молодий учитель – це той учитель, який безпосередньо впливатиме на учнів протягом найближчих десяти років, та визначає його віковий період – від 18 до 25 років [18];

– О. Мороз, зазначає, що молодий вчитель – це починаючий вчитель, випускник педагогічного навчального закладу, професійна адаптація якого є соціо професійною макрокомпонентою адаптації як феномену планетарного масштабу [15];

– Б. Дьяченко констатує, що термін «молодий вчитель» вживається у двох головних значеннях: «молодий вчитель» – це визначення хронологічного віку в онтогенезі; «молодий вчитель» – це категорія молодих спеціалістів, які закінчили вищий навчальний заклад і починають самостійну професійну діяльність [4].

– Дослідниця Т. Чувакова, поряд із загальноживаним терміном «молодий учитель» (new teacher) пропонує використовувати поширений у США термін «учитель-початківець» (beginning teacher), що стосується вчителя, який завершив курс навчання в педагогічному закладі, отримав первинний (умовний) сертифікат і первинну ліцензію, найнятий шкільним округом і працює перший рік у школі [26].

Отже, можна виділити спільне у визначенні «молодого вчителя», зокрема:

– особа, яка здобула вищу освіту (педагогічну);

– граничний вік до 35 років;

– досвід роботи не потрібний.

Дотичним до поняття «молодий вчитель» науковці розглядають поняття «молодий фахівець». Дослідниця А. Чернишова визначає молодого фахівця як «випускника будь-якого професійного навчального закладу, який пропрацював за обраною спеціальністю не більше трьох років або не має такого досвіду» [25].

О. Бавкіна, розглядаючи кар'єрні стратегії молодих спеціалістів, зазначає, що «молодий фахівець – це працевлаштований за фахом протягом 1 року після закінчення навчального закладу індивід у віці від 18 до 30 років з середньою спеціальною або вищою професійною освітою (у тому числі незакінченою) і трудовим стажем за фахом не більше 3-х років» [2].

Першим завданням у визначенні сутності поняття «молодий викладач» є обґрунтування слова «молодий/молодь». Дослідження, що проводилось з метою визначення поняття «молодь», вказує на те, що в різних країнах є певні відмінності у розумінні вікових меж, що звісно залежить насамперед від економічної та демографічної ситуації в країні. Наведемо декілька прикладів граничної межі для молоді:

– країни Європейського Союзу (Болгарія, Фінляндія – 29 років; Латвія, Польща – 25 років; Хорватія, Італія, Словаччина – 30 років);

– Білорусія – 31 рік, Молдова – 30 років [30].

В Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» – молоді, молоді громадяни – громадяни України віком від 14 до 35 років [6].

Погоджуємося з висновками консультанта з кадрових питань О. Золотухіна, що у нормативно-правових актах при визначенні молодого спеціаліста, не зазначаються обмеження за віком. Тобто, слово «молодий» вживається стосовно професії, а не віку – «молодий» в професії. Наприклад, випускник вищого навчального закладу, якому виповнилося 60 років, при влаштуванні на роботу за набутою під час навчання кваліфікацією є молодим спеціалістом. А двадцятип'ятирічний юнак, який відпрацював п'ять років після навчання у професійно-технічному училищі, таким не вважається [12].

Проведений аналіз законодавчої бази України на предмет наявності в ній понять «молодий спеціаліст» та «молодий викладач», дозволив зробити наступні висновки, що не існує чітко визначеного поняття «молодий спеціаліст» та дотичних до нього понять «молодий викладач» або «молодий вчитель». Проте, слід зауважити, що таке поняття як «молодий вчений» визначено у Законі України «Про вищу освіту» [5].

Зокрема, у Постанові Кабінету Міністрів «Про порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням» (з червня 2017 р. цей документ втратив чинність), зазначено, що випускники вищих навчальних закладів, яким присвоєно кваліфікацію фахівця з вищою освітою різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і які працевлаштовані на підставі направлення на роботу, вважаються молодими фахівцями протягом трьох років з моменту укладення ними трудового договору із замовником [17].

У Кодексі законів про працю України (стаття 197), вказується, що молодим спеціалістам – випускникам державних навчальних закладів, потреба в яких раніше була заявлена підприємствами, установами, організаціями, надається робота за фахом на період не менше трьох років у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [14].

Зазначення на строк два роки не вповні узгоджується з правилами частини другої ст. 197 КЗпП і п. 4 ст. 7 Закону «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», але дозволяє зробити висновок про те, що випускники професійних навчально-виховних закладів, права як молоді спеціалісти мають протягом трьох років, а обов'язки, передбачені законодавством для молодих спеціалістів, несуть протягом двох років.

Закон України «Про зайнятість населення» у розділі I, стаття 1 надає наступне визначення: молодий працівник – громадянин України віком до 35 років, випускник професійно-технічного або вищого навчального закладу, який у шестимісячний строк після закінчення навчання працевлаштувався самостійно або за направленням навчального закладу чи територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, та продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, яку він набув під час навчання, в тому числі незалежно від місця першого працевлаштування [7].

Дослідниця Я. Абсаямова розглядає молодого викладача, як педагогічного та науково-педагогічного працівника – випускника педагогічного

вищого навчального закладу, який розпочинає професійну діяльність з викладання предмета (іноземної мови) студентам вищих технічних навчальних закладів [1]. Вважаємо, що таке визначення вузьке, як для поняття «молодий викладач», тому що, викладач (згідно Закону України «Про вищу освіту») це науково-педагогічний працівник і не завжди той, хто закінчує вищий педагогічний навчальний заклад.

У дисертаційному дослідженні С. Хатунцевої, зазначено, що молоді викладачі – це викладачі-початківці, які у процесі професійної діяльності засвоюють цінності, норми, традиції, вимоги того освітнього середовища, де вони почали працювати [24].

На думку Т. Федірчик, «молодий викладач вищої школи» – це педагог, який працює на посаді науково-педагогічного працівника чотири-п'ять років, незалежно від віку, та проходить процес професійного й особистісного розвитку в процесі науково-педагогічної діяльності в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу [22]. Відповідно до цього визначення постає питання: яку посаду може займати молодий викладач, якщо посади науково-педагогічних працівників визначені від асистента до ректора вищого навчального закладу?

Ймовірна відповідь на це запитання знаходиться у вимогах, що визначені у посадових обов'язках науково-педагогічних працівників (в залежності від вимог вищого навчального закладу, проте як правило), де посаду викладача займає особа, яка має стаж роботи від 2 років, а посаду асистента займає особа, у якій відсутній стаж роботи. Тому, доцільним є висновок, що молодий викладач – це особа, яка займає посаду асистента. Проте, якщо молодим спеціалістом вважається особа, яка має стаж роботи до 3 років, то вона має право займати також посаду викладача університету.

Відповідно, якщо особа, отримала ступінь кандидата наук (PhD) і розпочала науково-педагогічну діяльність у закладі вищої освіти, то доцільним є припущення, що вона має займати

посаду викладача, оминувши попередні й також мати статус «молодого викладача/спеціаліста» за умови, що у період навчання в аспірантурі особа офіційно не працювала і немає досвіду роботи.

В межах проведеного дослідження Т. Федірчик, зауважує, що синонімом до поняття «молодий викладач» доцільно й можливо використовувати поняття «викладач-початківець» [22]. Обґрунтовуючи це визначення через тлумачний словник сучасної української мови, де «початківець» це «автор (найчастіше молодий), який починає творчий шлях; та якщо використовується у сполученні з словами, що означають професію, певне заняття. Особа, що починає працювати в якійсь галузі» [19].

В іноземних джерелах поняття «молодий викладач/спеціаліст» не використовується. Тому ця проблема розглядається з погляду кар'єрних ступенів, тобто «молодий викладач» у системі вищої освіти України визначається як особа, яка знаходиться на ранньому ступені (early stage) і відповідно займає посаду асистента (assistant) або викладача (lecture). Досвід роботи на ранньому ступені кар'єрного зростання визначають через час навчання в аспірантурі з активною викладацькою діяльністю та прирівнюють до 5 років [30]. Отже, можна сказати, що в Україні статус «молодий викладач/спеціаліст» ототожнюється з особою, на ранній стадії кар'єрного зростання в закордонних закладах вищої освіти.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Проведений теоретичний аналіз дозволяє зробити наступні висновки стосовно поняття «молодий викладач». По-перше, поняття «молодий спеціаліст» ототожнюється з поняттям «молодий викладач/вчитель». По-друге, можна констатувати, що «молодий викладач» – це особа, що закінчила вищий навчальний заклад або отримала науковий ступінь та займає посаду асистента протягом трьох років. Проте, зазначимо, що є необхідність на законодавчому рівні зняти вікові межі молодих спеціалістів, а основним показником залишити досвід роботи за отриманою кваліфікацією.

Список літератури:

1. Абсаямова Я.В. Професійна адаптація молодих викладачів іноземної мови до роботи у вищих технічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Абсаямова Яна Вадимівна. – К., 2005. – 207 с.
2. Бавыкина Е.Н. Карьерные стратегии молодых специалистов, оказывающие влияние на качество трудовых ресурсов, как одного из факторов экономического роста России / Е.Н. Бавыкина // Мир науки, культуры, образования. – 2012. – Вып. 6. – С. 117-119.
3. Болотова Е.Л. Есть ли правовой статус у молодого специалиста? / Е.Л. Болотова // Народное образование. – 2010. – № 2. – С. 132-138.
4. Дьяченко Б.А. Развитие профессионализма молодого учителя в системе послыдипломной освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Дьяченко Борис Андрійович. – К., 2000. – 200 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] / Закон України «Про вищу освіту». – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс] / Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
7. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] / Закон України «Про зайнятість населення». – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
8. Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / Л.В. Губерський. – К., 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=3772>
9. Звіт ректора Львівського університету В.П. Мельника [Електронний ресурс] / В.П. Мельник. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/zvit_rektora-2016.pdf
10. Звіт ректора Національного університету біоресурсів і природокористування України С. Ніколаєнка [Електронний ресурс] / С. Ніколаєнко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u18/zvit_2016.pdf

11. Звіт ректора Національного університету «Острозька академія», І.Д. Пасічника [Електронний ресурс] / Пасічник І.Д. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.oa.edu.ua/ua/info/access/zvit_rektora
12. Золотухін О. Деякі права та пільги молодих працівників [Електронний ресурс] / О. Золотухін. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.kadrovik.ua/content/deyak-prava-ta-p-lgi-molodikh-prats-vnik-v](http://www.kadrovik.ua/content/deyak-prava-ta-plgi-molodikh-prats-vnik-v)
13. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підр. / І.А. Зязюн та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
14. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] / Кодекс законів про працю України – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page6>
15. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация молодого учителя: монография / Алексей Григорьевич Мороз. – К., 1998. – 326 с.
16. Мороз О.Г. Вихователь вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки / О.Г. Мороз, О.С. Падалка, В.І. Юрченко; за заг. ред. О.Г. Мороза. – К.: НПУ, 2006. – 206 с.
17. Постанова Кабінету Міністрів «Про порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням». [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/992-96-%D0%BF>
18. Радул В.В. Соціальна зрілість молодого вчителя: монографія / Валерій Вікторович Радул. – К.: Вища школа, 1997. – 269 с.
19. Тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс] / – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/pochatkivecj>
20. Тринус О.В. Проблема визнання статусу молодого вчителя в Україні / О.В. Тринус // Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». – 2017. – № 1(9). – С. 15-19.
21. Тринус О.В. Саморозвиток педагогічної майстерності молодого вчителя: історичний аспект: посібник / Олена Тринус. – К., 2015. – 108 с.
22. Федірчик Т.Д. Теоретико-методичні засади розвитку педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи в процесі науково-педагогічної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Федірчик Тетяна Дмитрівна. – Чернівці, 2016. – 452 с.
23. Хатунцева С.М. Адаптація викладача-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі: моногр. / С.М. Хатунцева; Бердян. держ. пед. ун-т. – Донецьк: Юго-Восток, 2007. – 175 с.
24. Хатунцева С.М. Педагогічні умови адаптації викладача-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хатунцева Світлана Миколаївна. – Х., 2004. – 204 с.
25. Чернышова А. Высокий старт или Как начать работу молодому специалисту / А. Чернышова // Работа & зарплата. – 2007. – № 2. – С. 9-14.
26. Чувакова Т.Г. Професійне становлення молодого вчителя у США: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т.Г. Чувакова. – К., 2004. – 20 с.
27. Чучиліна К.С. Чинники професійного успіху молодих фахівців у сучасному українському суспільстві: дис. ... канд. соц. наук: 22.00.04 / Чучиліна Катерина Сергіївна; Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2016. – 204 с.
28. Шара С.О. Професійно-педагогічна адаптація молодих викладачів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Шара Світлана Олексіївна; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 20 с.
29. Шульдик Г.О., Ткачук Л.В. Психолого-педагогічні особливості адаптації викладача-початківця до науково-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/5872/1/ShuldykGO.pdf>
30. Definition of «youth» according to age limits // Eastern Partnership Youth Regional Unit, Kyiv [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://eapyouth.eu/sites/default/files/documents/request_4_age_limit.pdf

Дяченко Н.А.

Институт высшего образования
Национальной академии педагогических наук Украины

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «МОЛОДОЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЬ»

Аннотация

В статье проанализирована нормативно-законодательная база по вопросам определения понятия «молодой преподаватель». Проанализированы отчеты ректоров по вопросу количественного состава научно-педагогических работников в возрасте до 35 лет. Определено, что понятие «молодой преподаватель» отождествляется с понятием «молодой специалист». Обосновано понятие «молодой преподаватель» и раскрыты возрастные границы для обоснования этой категории научно-педагогических работников.

Ключевые слова: научно-педагогические работники, молодой преподаватель, специалист, возрастные границы молодых преподавателей.

Diachenko N.O.

Institute of Higher Education
of the National Academy of Sciences of Ukraine

THE ESSENCE OF THE DEFINITION OF «YOUNG TEACHERS»

Summary

The article analyzes the regulatory framework on the definition of the concept of «young teacher». The reports of rectors on the quantitative composition of scientific and pedagogical workers under the age of 35 years have been analyzed. It is determined that the concept of «young teacher» is identified with the concept of «young specialist». The definition of the «young teacher» is substantiated and the age limits for the justification of this category of scientific and pedagogical workers are revealed.

Keywords: academic staff, young teacher, young specialist, age limits of young teachers.